CÂTEVA OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII TERMENULUI *VREME* ÎN *FOLETUL NOVEL*

ANDREEA-VICTORIA GRIGORE[1]
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti

SOME REMARKS ON THE USE OF THE TERM *VREME ("WEATHER")* IN *FOLETUL NOVEL*

Abstract

The aim of this paper is to investigate occurrences of the meteorological term VREME ("WEATHER") in *Foletul novel*, a series of calendars translated from Italian into Romanian during the reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Being included in an ongoing descriptive-linguistic research dedicated to the language of meteorology, the paper adopts a diachronic perspective of study. This perspective has been recently used in both foreign and Romanian researches, with interesting results in various terminologies (linguistics, mathematics, politics etc.). Consequently, early weather forecasts which end predictions in the aforementioned calendars are examined in the present paper, with further attention given to VREME, a fundamental terminological unit in meteorology. The close analysis identifies four main types of determiners which accompany the term under scrutiny. These determiners range from adjectives inherently related to the meteorological domain (e.g. *noroasă* "cloudy", *ploioasă* "rainy", *senină* "clear") to adjectives with metaphorical meaning (e.g. *melancolică* "melancholic", *veselă* "joyful"), as well as to qualifying adjectives or prepositional phrases. Moreover, different means of expressing the syntagm VREME INSTABILĂ ("UNSTEADY WEATHER") are brought into discussion, while weather forecasts addressed to certain socio-professional categories are not omitted either.

Keywords: *descriptive-linguistic terminology, diachronic perspective, meteorological terminology, early weather forecasts, the term VREME ("WEATHER"), determiners.*

---

[1] **Andreea-Victoria Grigore** este doctorand în filologie la Universitatea din Bucureşti, pregătind o teză de doctorat intitulată *Terminologia meteorologiei. O perspectivă descriptiv-lingvistică*. Este asistent în cadrul Departamentului de Lingvistică al Facultății de Litere, Universitatea din Bucureşti. Predă cursuri practice de limba română studenților străini. Principalele domenii de interes sunt: terminologia, semantica, lexicologia, predarea şi învățarea limbii române ca limbă străină. Până în prezent, a participat la colocviile internaționale organizate de Departamentul de Lingvistică, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti (2010-2013) şi a publicat în diferite volume colective articole care vizează aspecte lingvistice ale terminologiei meteorologiei; e-mail: av.grigore@yahoo.de.

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

1. Introducere

Prezenta lucrare are ca obiect câteva ocurențe ale unui termen fundamental din **terminologia meteorologiei** – VREME – în paginile *Foletului novel*, o serie de calendare traduse din italiană şi redactate de Ioan Romanul în Țara Românească, în timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu (1688-1714). Lucrarea îşi propune să identifice şi să comenteze respectivele ocurențe, intrând în categoria analizelor terminologice descriptiv-lingvistice („externe").

În aceeaşi ordine de idei, cercetarea de față vine în completarea unui studiu dedicat evoluției inventarului în **terminologia meteorologiei** (Grigore (sub tipar)), o trecere în revistă a principalelor aspecte care au marcat dezvoltarea **limbajului meteorologic** pe teren românesc. În esență, analiza care urmează va aprofunda o chestiune menționată anterior, anume varietatea construcțiilor care au la bază termenul VREME. Demersul nostru va aborda o perspectivă diacronică, cu rezultate deosebite nu numai în analize terminologice desfăşurate pe plan intern (Bidu-Vrănceanu 2010b, 2010c; Toma 2010, 2012), ci şi extern (Briu 2011, Sakhno 2011).

Potrivit unei periodizări sugerate de Gheorghe Chivu (2000: 26-29) pentru variantele stilistice ale limbii române, calendarele ce alcătuiesc corpusul lucrării aparțin celei de-a doua etape a epocii vechi, delimitate, în mod convențional, de deceniul de mijloc al secolului al XVII-lea şi de anul 1780. Traducerile din *Foletul novel* sunt previziuni astrologice întocmite în spațiul italian în raport cu una dintre cele patru faze principale ale astrului selenar într-o lună calendaristică (lună nouă, primul pătrar, lună plină, al doilea pătrar) şi fac parte din categoria textelor tehnice, alături de îndrumare în oficierea ritualurilor religioase şi de scrieri laice, precum gromovnicele (*ibid.*: 124).

Scopul traducerilor după originale italieneşti este în întregime subscris împrejurărilor istorice în care apar, întrucât sunt oferite mai cu seamă informații de politică externă şi diplomație, de interes pentru Constantin Brâncoveanu (Vîrtosu 1942: VI). În predicțiile astrologice se regăsesc şi informațiile sociale sau cele meteorologice, acestea din urmă fiind organizate sub forma unor enunțuri de dimensiuni reduse, asemenea unor buletine meteorologice timpurii, care, cu puține excepții, încheie grupajul de ştiri alocat unei zile din calendar.

Înainte de a începe analiza propriu-zisă, este utilă o observație referitoare la structura lucrării noastre. În prima parte, intitulată *Repere teoretice*, vom oferi câteva considerente de natură teoretică privind importanța abordării diacronice (evolutive) în studiul terminologic. A doua secțiune (*Câteva observații asupra folosirii termenului* VREME *în* Foletul novel) reprezintă partea aplicativă a cercetării, cuprinzând înregistrarea şi discutarea construcțiilor care au la bază termenul meteorologic adus în discuție. Lucrarea se încheie cu o subdiviziune denumită *Concluzii*, ce include observațiile rezultate în urma analizei realizate.

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

2. Repere teoretice

În ultima perioadă, atât cercetări terminologice româneşti (Bidu-Vrănceanu 2010b, 2010c; Toma 2010, 2012), cât şi studii străine (Briu 2011, Sakhno 2011) au cunoscut o deplasare din ce în ce mai mare a interesului de la o perspectivă sincronică la una diacronică, în ciuda faptului că, în limitele comunicării strict specializate, sincronia primează. Situația este motivată de maniera de percepere a diacroniei în cele două direcții de cercetare a terminologiei.

Pe de o parte, în terminologia „internă", normativ-onomasiologică sau cognitivă, făcută de specialişti pentru specialişti, preocuparea fundamentală este asigurarea unei comunicări univoce, precise, într-un domeniu de activitate (Bidu-Vrănceanu 2012: 14-15, 50). În consecință, caracterul în mod obligatoriu *sincronic* al terminologiei „interne" este dat de codificarea termenilor în domeniul respectiv la un moment dat (*ibid.*: 50).

Pe de altă parte, terminologia „externă" (descriptiv-semasiologică) îşi propune să descrie termenii ca fapte naturale. Specificul exprimării sensului specializat într-o terminologie sau descrierea termenilor sub aspectul trăsăturilor lingvistice avute constituie caracteristici ale terminologiei „externe", justificând caracterul preponderent lingvistic al acestei orientări terminologice (*ibid.*: 14).

Diferiți cercetători, ca Maria Teresa Cabré, Loïc Depecker sau François Gaudin, consideră că obiectivele perspectivei diacronice în studiul terminologic sunt fie stabilirea originii şi a modului de formare a termenilor, fie introducerea unor detalii social-istorice (*apud* Bidu-Vrănceanu 2012: 50).

Obiectivele precizate mai sus se regăsesc în lucrări terminologice de dată recentă, româneşti şi străine. Pe plan intern, se remarcă o dublă abordare datorată evoluției domeniilor şi a subdomeniilor sub aspectul formării şi al relațiilor existente între ele. Prima abordare vizează acele domenii cu forme de manifestare (i.e., texte) care datează încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, pentru care se observă o organizare în domenii şi în subdomenii (Bidu-Vrănceanu 2012: 52). Un exemplu în acest sens este terminologia lingvisticii (Bidu-Vrănceanu 2010c: 49-72), lingvistica în sine fiind denotată, la sfârşitul secolului XVIII, cu termenul GRAMATICĂ. Dacă inițial lingvistica era împărțită în subdomenii clare (FONETICA, ORTOGRAFIA, SINTAXA şi ETIMOLOGHIA – cu sensul de „morfologie"), treptat, acestea s-au specializat din ce în ce mai mult, dând naştere unor subdiviziuni precis definite (numai pentru FONETICĂ existând FONETICA GENERALĂ, FONETICA DESCRIPTIVĂ (STATICĂ), FONETICA ISTORICĂ (EVOLUTIVĂ), FONETICA INSTRUMENTALĂ (EXPERIMENTALĂ), FONETICA FUNCȚIONALĂ) (Bidu-Vrănceanu 2010c.: 50-55).

A doua abordare se bazează pe un parcurs evolutiv invers celui dintâi, deoarece dezvoltarea a început de la subdomenii şi, ulterior, prin ierarhizări complexe, s-a ajuns la delimitarea domeniului (Bidu-Vrănceanu 2012: 52). O

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

ilustrare a acestui fapt este matematica (Toma 2010: 73-98), domeniu care, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, cuprindea exclusiv subdomeniul aritmeticii (Toma 2010: 74). Din punct de vedere diacronic, a avut loc o specializare majoră, până la ştiinţele matematice din prezent, care includ subdomeniile clasice (algebra, analiza, geometria) şi subsubdomenii (analiza funcţională, geometria diferenţială, teoria numerelor) (Toma 2010: 77-78). Totodată, cu o frecvenţă scăzută, termenii urmează tendinţa de specializare instaurată în disciplinele matematice, inovarea fiind dovedită prin perechi de sinonime (termenii OBTUZ şi CORP îi înlocuiesc pe cei utilizaţi anterior – TÂMPIT şi, respectiv, TRUP) (Toma 2012: 83-89).

În opinia altor cercetători, importanţa analizei evolutive rezidă în mobilitatea denotativă, manifestată în interiorul aceleiaşi limbi sau susţinută printr-un studiu contrastiv între două ori mai multe limbi. În ambele situaţii, mobilitatea denotativă contribuie la evoluţia raportului dintre tradiţie şi inovaţie, acordându-se o atenţie deosebită variaţiilor de interpretare şi de codificare ale termenilor, care, într-un moment anume din diacronia lor, sunt impuşi prin texte, dicţionare, nomenclatoare şi definiţii (Bidu-Vrănceanu 2012: 58).

Mobilitatea denotativă este prezentă în terminologia lingvistică românească (Bidu-Vrănceanu 2010c: 49-72; vezi şi Bidu-Vrănceanu 2012: 58-59), în care un termen ştiinţific ca ANALIZĂ, comun mai multor limbaje de specialitate, dezvoltă numeroase sensuri, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XX-lea (Bidu-Vrănceanu 2010c: 67-68). În lingvistică, diversificarea semantică se justifică prin progresul domeniului şi al orientărilor metodologice, concretizându-se prin înregistrarea a 12 noi accepţii. Folosirea sintagmelor fixe cu definiţii specializate (ANALIZĂ FONETICĂ, ANALIZĂ FONOLOGICĂ, ANALIZĂ SEMICĂ etc.) asigură precizia unităţilor terminologice (*ibid.*).

Pe plan extern, o analiză diacronică şi comparativă între franceză şi germană a termenului politic DEMOCRAŢIE îmbină înregistrarea mobilităţii denotative dintr-o anumită perioadă de timp cu studierea contrastivă a celor două limbi (Briu 2011: 117-130). Discuţia porneşte de la un corpus care numără nu mai puţin de 43 de surse – dicţionare, enciclopedii, texte filosofice şi constituţionale – din cultura franceză şi din cea germană, apărute pe durata a trei secole (secolul al XVIII-lea – secolul al XX-lea). Cercetarea lingvistică riguros întocmită nu omite corelarea cu date extralingvistice, care pun în evidenţă, în cele două limbi europene analizate, variaţii semantice semnificative ale unui termen care, în aparenţă, nu ridică probleme de interpretare (Briu 2011: 127).

O cercetare similară se opreşte asupra motivării şi remotivării în diacronie a termenilor care fac referire la conceptul „parlament” (Sakhno 2011: 153-190). Respectivii termeni sunt preluaţi din câteva limbi europene slave sau germanice, nelipsind nici cei proveniţi din limbi cu tradiţie culturală (cum ar fi greaca, latina ori ebraica) (Sakhno 2011: 170). Analiza întreprinsă stabileşte

BDD-A7015 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

interacțiuni şi împrumuturi între diferite limbi europene prin legături semantice ce au la bază alte trei concepte apropiate celui de „parlament” („a gândi”, „a spune” şi „a vorbi”) (*ibid.*: *passim*).

După o succintă prezentare a unor repere teoretice din literatura de specialitate, în secțiunea următoare ne vom îndrepta atenția asupra unor situații în care întâlnim diverse utilizări ale termenului meteorologic VREME în calendarele brâncoveneşti ce formează *Foletul novel*.

3. Câteva observații asupra folosirii termenului *VREME* în *Foletul novel*

Termenul VREME (cu varianta formală *vreame*) este unul dintre componentele fundamentale ale **limbajului meteorologic** care, în traducerile din *Foletul novel*, beneficiază într-un mod interesant de utilizarea determinanților (mai mult sau mai puțin specializați)[2]. Ca atare, au fost inventariate patru tipuri principale de determinanți, pentru care este necesară o clasificare, criteriile fiind unele de natură lingvistică (exprimarea prin adjective sau prin grupuri prepoziționale) şi extralingvistică (felul în care se manifestă, efectiv, starea vremii, cu fenomenele meteorologice care o însoțesc).[3]

În cadrul primului tip principal, se remarcă două clase speciale de determinanți. Pe de o parte, există o categorie de determinanți care nu sunt altceva decât *cuvinte derivate de la alți termeni meteorologici* (precum *călduroasă*, *friguroasă*, *noroasă*, *ploioasă*, *răcoroasă*, *vânturoasă* – vezi exemplele (1)-(6)):

(1) *[Luna plină, în 28 Maĭu.] [...] / Vreame <u>călduroasă</u> şi senin.* (FN 1694: 33, *s.n.*)
(2) *Ghenarie 6 dni, lună noao. [...] / Cheravale zice: [...] / Vreamea, măcar că senin, ĭară <u>friguroasă</u>.* (FN 1703: 129, *s.n.*)
(3) *Octomvrie 27, luna noao, lumina lui Noemvrie. / Vreamea, <u>noroasă</u>, zăpadă, au ploae reace.* (FN 1695: 66, *s.n.*)
(4) *şfertul cel dentăĭu, în 22 Fevruarie. [...] / Vreamea, <u>ploioasă</u>.* (FN 1694: 28, *s.n.*)
(5) *[Aprilie /] La 10, luna plină [...] / Vreame <u>răcoroasă</u>, cu umezeală.* (FN 1693: 8, *s.n.*)
(6) *Noemvrie 3, şfertul dentăĭu. / Vreamea, <u>vânturoasă</u>, ĭar zăpadă, să schimbă, senin.* (FN 1695: 66, *s.n.*).

Pe de altă parte, se observă existența celei de-a doua clase de determinanți din cadrul primului tip, a căror trăsătură comună este exprimarea prin *adjective care*, semantic, *trimit la anumite condiții atmosferice*. Absența fenomenelor meteorologice sau, cu alte cuvinte, prezența stării de calm

[2] În prezenta discuție, termenul *determinant* va fi utilizat în accepția vehiculată în Bidu-Vrănceanu (2010a: 22), drept component al unei sintagme terminologice.

[3] Clasificarea tipurilor de determinanți, din care, însă, lipseşte cel de-al patrulea tip, amintit în analiza de față, a fost precizată anterior în Grigore (sub tipar).

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

atmosferic este redată prin intermediul sintagmei *vreame liniştoasă* (vezi exemplul (7)) şi a variantei sale *vreamea (...) lineştoasă* (exemplul (8)).

Existența unor condiții atmosferice deosebite determină folosirea unor determinanți între care se pot stabili relații semantice precum sinonimia (seria sinonimică *(vreme) închisă – (vreme) întunecată – (vreme) întunecoasă* din exemplele (9)-(11)) sau antonimia. Semnalăm faptul că seria sinonimică menționată intră în relație de antonimie cu sintagma *vreamea (...) senină*, prezentă în exemplul (12). Totodată, antonimia se stabileşte între variantele formale *vreamea, umedă / vreamea (...) humedă* (regăsite în exemplele (13) şi (14)) şi construcția *vreamea, uscată* din exemplul (15):

(7) *[Dechemvrie /] La 9, şfertul du pre urmă [...] / Liniştoasă, vreamea.* (FN 1693: 15, *s.n.*)
(8) *Fevruarie în 11 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, ĭaste lineştoasă.* (FN 1701: 97, *s.n.*)
(9) *Ĭulie 23 dni, lună noaă. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, măcarŭ închisă, ĭar nădăjduescu bine.* (*ibid.*: 107, *s.n.*)
(10) *Septemvrie 28, luna noao, lumina lui Octomvrie. / Vreamea, cu vănt, nestătătoare, noroasă şi întunecată.* (FN 1695: 65, *s.n.*)
(11) *Martie 21 dni, lună plină. / Cheravale zice: [...] / Vreamea, întunecoasă, cu ceva humezeală.* (FN 1703: 134, *s.n.*)
(12) *Fevruarie 25, şfertul dentăĭu. / Chĭaraval zice: [...] / Vreamea, mai mult senină.* (FN 1699: 75, *s.n.*)
(13) *[Maĭu /] La 9, luna plină [...] / Vreamea, umedă.* (FN 1693: 9, *s.n.*)
(14) *Aprilie 11, şfertul dentăĭu. / Vreamea, turburată, humedă, să schimbă, vănturi amestecate cu ploae.* (FN 1695: 56, *s.n.*)
(15) *Luna plină, în 26 Ĭulie. [...] / Vreamea, uscată şi frumoasă.* (FN 1694: 36, *s.n.*).

Cel de-al doilea tip principal de determinanți are în vedere o exprimare a stării vremii prin *adjective calificative*, care se referă la caracterul său favorabil sau nefavorabil. Prin urmare, sunt înregistrate adjective uzuale, des întâlnite în comunicarea cotidiană, cum ar fi *bun*, *rău* sau *frumos* (vezi exemplele (16)-(18)). Uneori, pentru a nuanța caracterul favorabil al vremii, se recurge la superlativ absolut (exemplele (19)-(20)):

(16) *Luna noaă, în 14 Aprilie. [...] / Urmează vreamea bună.* (FN 1694: 31, *s.n.*)
(17) *Aprilie 1, şfertul dentăi. / [...] Bragania zice: [...] / Vreame rea, cu vănt şi ploae.* (FN 1704: 166, *s.n.*)
(18) *Fevruarie 19, luna noaă. / Chĭaraval zice: [...] / Vreamea, frumoasă şi vănt.* (FN 1699: 75, *s.n.*)
(19) *Dechemvrie 19 dni, şfertul dentăi. / Chĭaraval zice: [...] / Vreame prea frumoasă.* (*ibid.*: 87, *s.n.*)
(20) *Ĭulie 29 dni, şfertul dentăi. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, aşa prea frumoas<ă>.* (FN 1701: 107, *s.n.*).

Al treilea tip principal de determinanți se bazează pe *adjective folosite cu sens metaforic*, care denotă, în egală măsură, condiții atmosferice excelente ori

BDD-A7015 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

neprielnice pentru o comunitate umană. Această categorie a determinanților include cuvinte din sfera afectivă, precum *drăgăstoasă*, *melancolică* (*melanholică*), *nenorocită*, *posomorâtă* (*posomorătă*), *stricată*, *turburată* şi *veselă* (*veaselă*) (exemplele (21), (22), (24)-(28)). Pentru doi dintre determinanții enumerați anterior, anume *melanholică* şi *veaselă*, trebuie precizat faptul că am inventariat şi utilizarea lor la superlativ absolut (vezi exemplele (23) şi (29)):

(21) *Avgust 7, şfertul dentăi. / Vreamea, drăgăstoasă, apoi cu vănt, cu humezeală, să turbură.* (FN 1695: 62, *s.n.*)
(22) *[Noemvrie / La 10, şfertul du pre urmă] / Frig de voe şi vreame melanholică.* (FN 1693: 14, *s.n.*)
(23) *Dechemvrie / La 1, luna plină [...] / Vreamea, foarte melanholică.* (*ibid.*: 15, *s.n.*)
(24) *[Octomvrie / La 3, luna plină [...] /] Vreamea, nenorocită puținel.* (*ibid.*: 13, *s.n.*)
(25) *Octomvrie 20 dni, şfertul dentăiu. / Chĭaraval zice: [...] / Vreamea, posomorătă.* (FN 1699: 85, *s.n.*)
(26) *Ĭunie 8 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, aşa e de stricată, căt nu să poate spune!* (FN 1701: 105, *s.n.*)
(27) *Lună plină, în 22 Noemvrie. [...] / Vreamea, turburată şi cu umezeală.* (FN 1694: 42, *s.n.*)
(28) *[Martie /] La 26, luna noao [...] / Vreame veselă şi să începe a să încălzi aerul.* (FN 1693: 8, *s.n.*)
(29) *Aprilie 4 dni, şfertul dentăi. / Chieravale zice: [...] / Vreame prea veselă.* (FN 1701: 100, *s.n.*).

În sfârşit, determinanții care însoțesc termenul VREME şi care, simultan, sunt incluşi în cel de-al patrulea tip principal sunt *grupurile prepoziționale*, pentru care am înregistrat patru ocurențe speciale:

(30) *La 17, şfertul du pre urmă [...] / Vreame de mijloc şi ceață pre pămănt.* (FN 1693: 7, *s.n.*)
(31) *[Octomvrie / La 17, luna noao [...]] / Vreame înpotrivnică bătrănilor.* (*ibid.*: 14, *s.n.*)
(32) *[Avgust /] La 13, şfertul du pre urmă [...] / Vreame de a păscui.* (*ibid.*: 12, *s.n.*)
(33) *Septemvrie 4 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, de toamnă.* (FN 1701: 109, *s.n.*).

O situație aparte o întâlnim în exprimarea acelei condiții atmosferice pentru care buletinele meteorologice actuale fac uz de sintagma VREME INSTABILĂ. Specificul acestei situații constă în diferite modalități de exprimare, de la un determinant simplu (adesea un adjectiv sau un grup prepozițional) la perifraze din ce în ce mai complexe sau chiar propoziții relative (vezi exemplele (40) şi (41)). Se constituie în acest fel o serie sinonimică diversă, în cadrul căreia demne de menționat sunt perechile de variante *nestătăčoasă / nestătătoare* şi *schimbăčoasă / schimbătoare* (exemplele (35)-(36), respectiv (37)-(38)), care reprezintă o dovadă că, în epocă, norma lingvistică nu este bine stabilită:

(34) *Ĭunie / La 1, şfertul dentăiu [...] / Vreamea, amestecată.* (FN 1693: 10, *s.n.*)
(35) *Avgust / La 5, luna plină [...] / Vreamea, nestătăčoasă.* (FN 1693: 12, *s.n.*)

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

(36) *Aprilie 26 dni, şfertul de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreame nestătătoare.* (FN 1703: 137, *s.n.*)
(37) *Mai 18, luna plină. / Vreamea, schimbăčoasă, vănt, nor.* (FN 1694: 58, *s.n.*)
(38) *Luna plină, în 30 dni, Martie. Vreamea ceriului, schimbătoare; iar mai schimbătoare vor fi întămplările lumeşti – unii vor răde, alţii vor plănge.* (FN 1694: 30, *s.n.*)
(39) *[Ĭunie /] La 15, şfertul du pre urmă [...] / Vreame de mijloc şi, cu căte ceva răčală.* (FN 1693: 10, *s.n.*)
(40) *[Aprilie /] La 25, luna noao [...] / Vreamea, jumătate senin, jumătate turburată.* (FN 1693: 9, *s.n.*)
(41) *[Avgust /] La 21, luna noao [...] / Vreame care nu să poate hotără adevărat.* (FN 1693: 12, *s.n.*).

În privința modalităților interesante de exprimare a stării atmosferice denumite azi prin VREME INSTABILĂ, se cuvine să amintim şi o modalitate figurativă, metaforică, în care substantivul GÂLCEAVĂ („ceartă (manifestată prin vociferări, discuții aprinse etc.)", DEXI 2007: 806) devine un corespondent mai mult decât sugestiv pentru sintagma ştiințifică modernă INSTABILITATE ATMOSFERICĂ sau DINAMICĂ (definită ca „instabilitatea mişcărilor particulelor de aer sau, mai frecvent, a perturbațiilor ondulatorii ale aerului în mişcare" – DMC 2003: 119):

(42) *[şfertul cel dentăi, în 22 Maĭu.] [...] / Gălčeavă, în aer.* (FN 1694: 33, *s.n.*).

La nivel stilistic, se observă ocurența unui tipar exclamativ în detrimentul celui enunțiativ în care sunt organizate informațiile meteorologice şi pe care l-am ilustrat până în acest punct al discuției noastre. Textul manuscriselor brâncoveneşti conține variante interesante ale tiparului exclamativ, utilizate pentru a transmite buletinele meteo, care, însă, se pare că nu sunt decât nişte traduceri fidele ale datelor existente în originalele italieneşti (Vîrtosu 1942: XLI). Exclamațiile, în esență, unele retorice (într-un singur caz, reprodus mai jos la exemplul (48), o exclamație de acest fel este alăturată unei interogații retorice), provoacă un efect stilistic cu totul deosebit într-un discurs care se doreşte a fi unul tehnic, prin definiție, lipsit de mijloace artistice:

(43) *şfertul dentăĭu, în 16 Septemvrie. [...] / O, ce vreame bună!* (*ibid.*: 39)
(44) *şfertul cel du pre urmă, în 30 Noemvrie. [...] / Vreamea, nu poate fi mai frumoasă!* (*ibid.*: 42)
(45) *Ĭunie 8 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, aşa e de stricată, căt nu să poate spune!* (FN 1701: 105)[4]
(46) *Ĭunie 25 dni, şfertul de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreamea: o, ce căldură, nu să mai poate răbda!* (*ibid.*: 142)

[4] Exemplul (45) a mai fost furnizat în momentul analizării determinanților metaforici care însoțesc termenul VREME (vezi *supra* exemplul numerotat (26)). În scopul facilitării discuției de față, a fost reluat şi renumerotat.

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

(47) *Ĭulie 24 dni, şfertul de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreamea: o, ce înnăduşeală!* (*ibid.*: 145)
(48) *Avgust, 31 dni, lună noao. / Cheravale zice: [...] / O, că frumoasă vreame! Nu ĭaste aşa?* (*ibid.*: 147)
(49) *Octo<m>vrie 14 dni, lună plină. / Cheravale zice: [...] / O, ce vreame bună de vănat!* (*ibid.*: 151).

Datorită faptului că meteorologia este o ştiinţă cu un impact social larg, informaţiile meteorologice se adresează societăţii în ansamblu, nu doar anumitor pături socio-culturale şi profesionale, cum se întâmplă în alte domenii ştiinţifice precum lingvistica, matematica sau medicina. Interesul social larg al meteorologiei determină existenţa unor niveluri de utilizare diferite, în funcţie de gradul de specializare avut de publicul (avizat sau, dimpotrivă, profan) căruia îi este adresat un discurs cu tematică meteorologică (vezi Grigore 2011, 2012).

Cu toate acestea, în numeroase buletine meteorologice aflate în stare incipientă în *Foletul novel* se constată apariţia unor formulări care interesează în bună măsură nu atât societatea, cât mai ales o anumită clasă socio-profesională. Este vorba despre navigatori – exemplul (50), agricultori – exemplul (51), pescari – exemplul (52), vânători sau oameni care îşi petrec timpul liber la vânătoare – exemplele (53) şi (54):

(50) *Aprilie / La 3, şfertul dentăĭu [...] / Vreamea, nu prea bună pentru corăbieri: pĭatră măruntă şi tunet.* (FN 1693: 8, *s.n.*)
(51) *Avgust 30, luna plină. / Chĭaraval zice: [...] Vreamea, va fi bună pentru culesul viilor.* (FN 1699: 83, *s.n.*)
(52) *[Avgust /] La 13, şfertul du pre urmă [...] / Vreame de a păscui.* (FN 1693: 12, *s.n.*)[5]
(53) *Octo<m>vrie 2 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreame bună de vănat.* (FN 1701: 111, *s.n.*)
(54) *Avgust 23 dni, şfertul de pe urmă. / Cheravale zice: / [...] Vreamea: frumoase zile pentru vănătoare.* (FN 1703: 147, *s.n.*).

Într-o singură ocazie, predicţia meteorologică este destinată unei anumite categorii de vârstă, în speţă, bătrânilor. Această unică prognoză îşi datorează, probabil, apariţia prin faptul că vârstnicii reprezintă un grup social aparte al unei comunităţi, căruia trebuie să i se acorde o atenţie sporită, deoarece poate fi afectat în urma schimbărilor atmosferice sau a unor fenomene meteorologice de o anumită intensitate:

(55) *[Octomvrie / La 17, luna noao [...]] / Vreame înpotrivnică bătrănilor.* (FN 1693: 14, *s.n.*)[6].

[5] Exemplul (52) a fost deja oferit în discuţia despre determinanţii care însoţesc termenul VREME (vezi *supra* exemplul (32)).
[6] Exemplul (55) a fost oferit anterior, fiind numerotat, iniţial, ca exemplul (31).

BDD-A7015 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

4. Concluzii

În încheierea discuției despre utilizarea termenului VREME în paginile *Foletului novel*, vom enunța câteva considerații finale cu privire la ocurențele semnificative ale acestui component important din **limbajul meteorologiei**.

Lucrarea de față a pornit de la necesitatea de a investiga un aspect din **terminologia meteorologică** dintr-o perspectivă lingvistică diacronică. În consecință, a fost abandonată analiza sincronică în favoarea celei diacronice (evolutive), pe cât de puțin studiate, pe atât de interesante, cu rezultate deosebite în studiile terminologice recente, deopotrivă româneşti (mai ales, Bidu-Vrănceanu 2010b, 2010c, Toma 2010) şi străine (Briu 2011, Sakhno 2011).

Continuând o lucrare precedentă rezervată evoluției inventarului de termeni meteorologici, cercetarea noastră a aprofundat clasificarea determinanților care însoțesc termenul VREME, identificând, cu această ocazie, patru tipuri principale. Demn de remarcat este primul tip, care conține două categorii speciale de determinanți, strâns legați de domeniul meteorologic. Drept urmare, s-au înregistrat ca determinanți cuvinte derivate de la alți termeni esențiali din meteorologie (*călduroasă*, *friguroasă*, *noroasă*, *ploioasă* etc.), dar şi adjective care, din punct de vedere semantic, se referă la diferite condiții atmosferice (*închisă*, *senină*, *umedă*, *uscată* etc.).

În altă ordine de idei, s-au întâlnit trei tipuri variate de determinanți care nu fac uz de termeni inerenți domeniului meteorologic. Analiza noastră s-a oprit asupra adjectivelor din comunicarea de zi cu zi (de exemplu, *bun*, *rău*, *frumos*), a adjectivelor cu sens metaforic (*drăgăstoasă*, *melancolică*, *posomorâtă*, *veselă* etc.) şi a grupurilor prepoziționale, construite, mai ales, cu ajutorul prepoziției *de*.

O atenție deosebită s-a acordat modalităților multiple de exprimare din prognozele meteorologice a sintagmei VREME INSTABILĂ. Alături de determinanți simpli precum *amestecată*, *nestătătoare* sau *schimbătoare*, starea de instabilitate atmosferică a fost redată lingvistic prin perifraze cu un grad ridicat de complexitate ori prin propoziții relative, ajungându-se chiar la o modalitate figurativă, ca utilizarea substantivului *gâlceavă*.

Acestor exemplificări ale limbajului metaforic li se adaugă tipare exclamative şi determinanți (*nestătăcoasă / nestătătoare*, *schimbăcoasă / schimbătoare* etc.) aflați în variație liberă, a căror apariție este, într-o oarecare măsură, explicată prin faptul că stilul tehnico-ştiințific, căruia îi aparține *Foletul novel*, se află într-o fază timpurie de dezvoltare, iar rigurozitatea care îl caracterizează nu se manifestă la un nivel maxim.

Nu în ultimul rând, informația meteorologică referitoare la starea probabilă a vremii este, adeseori, livrată sub forma unor buletine meteorologice care nu se adresează întregii societăți, ci strict unor categorii socio-profesionale,

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

dependente de o prognoză meteo favorabilă (de pildă, navigatori, agricultori, pescari sau vânători).

BIBLIOGRAFIE

Bidu-Vrănceanu, A., 2010a, „Terminologie şi terminologii. Stadiul cercetărilor", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 9-30.

Bidu-Vrănceanu, A., 2010b, „Terminologia agricolă / agronomică", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 33-48.

Bidu-Vrănceanu, A., 2010c, „Terminologia lingvistică", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 49-72.

Bidu-Vrănceanu, A., 2012, „Terminologia, interpretări şi reinterpretări", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 9-72.

Bidu-Vrănceanu, A. (coord.), 2010, *Terminologie şi terminologii*, volumul I, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

Bidu-Vrănceanu, A. (coord.), 2012, *Terminologie şi terminologii*, volumul al II-lea, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

Briu, J.-J., 2011, „«démocratie/Demokratie»: variation du sémantisme des deux termes du 18e au 20e siècle", în J.-J. Briu (ed.) 2011: 117-130.

Briu, J.-J. (ed.), 2011, *Terminologie (I): analyser des termes et des concepts*, Bern, Peter Lang SA, Éditions scientifiques internationales.

Cabré, M. T., 1998, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Paris, Presses de l'Université d'Ottawa et Armand Colin.

Chivu, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Depecker, L., 2002, *Entre signe et concept. Éléments de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle.

Gaudin, F., 2003, *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, Bruxelles, De Boeck et Larcier, Éditions Duculot.

Grigore, A.-V., 2011, „Variația discursivă în terminologia meteo", în R. Zafiu, C. Uşurelu, H. Bogdan Oprea (eds.) 2011: 259-267.

Grigore, A.-V., 2012, „Termenii din meteorologie. Între terminologia lexicală şi terminologia discursivă", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 161-183.

Grigore, A.-V. (sub tipar), "Evoluția inventarului în terminologia meteorologiei. Niveluri de utilizare", în volumul celui de-al Cincilea Simpozion Internațional de Lingvistică (Bucureşti, 27-28 septembrie 2013), Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", Academia Română.

Sakhno, S., 2011, „Les députés du Parlement russe pensent-ils? Autour du concept de «parlement»: analyse en synchronie et en diachronie de certains termes de langues européennes", în J.J. Briu (ed.) 2011: 153-190.

Toma, A., 2010, „Terminologia matematică", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 73-98.

Toma, A., 2012, „Terminologia matematică – analiză lexicală şi discursivă", în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 75-93.

Vîrtosu, E. (ed.), 1942, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin vodă Brâncoveanu. 1693-1704*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului.

Zafiu, R., C., Uşurelu, H. Bogdan Oprea (eds.), 2011, *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Al 10-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (3-4 decembrie 2010)*, volumul I, *Gramatică şi fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie şi filologie* Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)

Surse

FN = *Foletul novel*, tradus de Ioan Romanul sau Ion Frăncul, [Țara Românească], 1693-1704, în Emil Vîrtosu (ed.) 1942: 1-172.

Dicționare

DEXI 2007 – *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coord. Eugenia Dima, Chişinău, Editura Arc Gunivas.
DMC 2003 – *Dicționar de meteorologie şi climatologie*, Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, Bucureşti, Editura Ars Docendi.

BDD-A7015 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:56:55 UTC)